

ПОГЛЕДИ КЪМ ЕЗИКА

Изследвания в чест на
Боряна Кючукова-Петринска

MIRADAS AL LENGUAJE

Estudios en honor de
Boriana Kiuchukova-Petrinska

ПОГЛЕДИ КЪМ ЕЗИКА

Изследвания в чест на
Боряна Кючукова-Петринска

Съставители
Адриана Миткова и Донка Мангачева

София • 2021
Университетско издателство „Св. Климент Охридски“

© 2021 Адриана Миткова, Донка Мангачева, съставители
© 2021 Антонина Георгиева, художник
© 2021 Университетско издателство „Св. Климент Охридски“
ISBN 978-954-07-????-?

MIRADAS AL LENGUAJE

Estudios en honor de
Boriana Kiuchukova-Petrinska

Edición a cargo de
Adriana Mitkova y Donka Mangacheva

Sofía • 2021
Editorial Universitaria San Clemente de Ohrid

СЪДЪРЖАНИЕ / ÍNDICE

ЛИНГВИСТИКА / LINGÜÍSTICA	23
Ángel López García-Molins. TRES ACTITUDES METACOGNITIVAS EN RELACIÓN CON EL LENGUAJE: DIFERENCIA, DIVERGENCIA, DEFICIENCIA	25
Eugenia Vucheva. LA DIÁTESIS Y LA VOZ	37
Veselka Nenkova. MANIPULACIÓN DE FRASEOLOGISMOS SOMÁTICOS EN LA NOVELA <i>LOS PERROS DUROS NO BAILAN</i>	49
Nikola Krastev. RAÍCES SEMÁNTICO-FUNCIONALES Y FORMALES DE LA REFLEXIVIDAD Y DEL PRONOMBRE REFLEXIVO EN ESPAÑOL	59
Биляна Михайлова. АСПЕКТЪТ В РУМЪНСКИЯ ЕЗИК	69
Румяна Лютакова. ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗМИ В БЪЛГАРСКАТА И РУМЪНСКАТА ЛЕКСИКА	83
Неда Бояджиева. EMOZIONI ED UMORI NELLE STRUTTURE COMPARATIVE ITALIANE CHE CARATTERIZZANO L'UOMO	93
Rayna Tancheva. LOS NOMBRES COMPUESTOS DE ESTRUCTURAS FRÁSTICAS	103
Ivaylo Burov. SUI CONCETTI FONOLOGICI NEL «PRIMO TRATTATO GRAMMATICALE» ISLANDESE	111
Adriana Mitkova. EL COMPORTAMIENTO VERBAL EN LA COMUNICACIÓN INTRAGRUPAL	121
Донка Мангачева. КРЪСТОПЪТИЩА В ИЗСЛЕДВАНЕТО НА ДИСКУРСИВНИТЕ МАРКЕРИ	129
Мартина Герджилова. ТЪРСЕНЕТО НА ОБРАТНА ВРЪЗКА В ПОРТУГАЛОЕЗИЧНАТА УСТНА РЕЧ	141
Доротея Николова. ФРАЗЕОЛОГИЗМИ С КОМПОНЕНТ СЕЛСКОСТОПАНСКО ЖИВОТНО ЗА ИЗРАЗЯВАНЕ НА ЧОВЕШКИ ХАРАКТЕРИСТИКИ И ПОВЕДЕНИЕ В БЪЛГАРСКИЯ И ИСПАНСКИЯ ЕЗИК	153

ЛИТЕРАТУРА / LITERATURA	163
Татяна Пантева. МЕМОАРИ В ИЗГНАНИЕ: РАФАЕЛ АЛБЕРТИ ЗА НАЧАЛОТО НА ЛИТЕРАТУРНОТО СИ ПРИЗВАНИЕ	165
Peter Mollov. LA PERSONIFICACIÓN DE REFRANES EN EL <i>SUEÑO DE LA MUERTE</i> DE FRANCISCO DE QUEVEDO	173
Лиляна Табакова. ОТНОВО ЗА ЖАНРОВИТЕ ОСОБЕНОСТИ И АВТОРСТВОТО НА ПРЕМЕЖДИЯТА НА АЛОНСО РАМИРЕС	181
Miguel Pérez Montagut. VICENT ANDRÉS ESTELLÉS Y EL TIEMPO SUBJETIVO A TRAVÉS DEL IMPERFECTO DE INDICATIVO EN <i>LLIBRE DE MERAVELLES</i>	189
Любка Славова. MARE MAGNUM	201
Maja Razbojnikova-Frateva. IMMER WIEDER: DAS LEBEN VON THEODOR FONTANE ERZÄHLEN	211
Мария Пипева. БРЕКЗИТ И БРИТАНСКИЯТ РОМАН: „ЕСЕН“ ОТ АЛИ СМИТ	225
Мария Ендрева. РОМАНТИЧЕСКАТА ИРОНИЯ И ФРАГМЕНТЪТ – СТРАТЕГИИ НА РОМАНТИЧЕСКОТО ПИСАНЕ	237
Теодора Цанкова. „БЕДНА И ГОЛА КРАЧИШ, ФИЛОСОФИЙО“, ИЛИ ЗА СТРАНСТВАНИЯТА НА ЕДИН МОТИВ ОТ ПЕТРАРКА ДО ГОЯ	249
ЕЗИК И КУЛТУРА / LENGUA Y CULTURA	257
Rafael Alvarado. DE LA FÉRREA CENSURA AL DESCONTROLADO DESTAPE	259
Румен Стоянов. БРАЗИЛСКО ЯДРО	269
Dora Mancheva. DE CUANDO LA MEDICINA TRAÍA «NOTICIAS ALEGRES DEL NUEVO MUNDO»: LAS PLANTAS MEDICINALES AMERICANAS A LA CONQUISTA DE INGLATERRA	289
Yuliya Miteva. APUNTES SOBRE LA HISTORIA LINGÜÍSTICA DE ÁVILA EN LA EDAD MEDIA	303
Вера Киркова. ОТ АРГУМЕНТАЦИЯ КЪМ МАНИПУЛАЦИЯ. АРГУМЕНТАЦИЯТА КАТО МАНИПУЛАТИВНА ТЕХНИКА В ПОРТУГАЛСКИТЕ ИНФОРМАТИВНИ ДОКУМЕНТИ ЗА БРАЗИЛИЯ ОТ XVI в.	311

Вълчан Вълчанов. КРИТИЧНИЯТ ЕЗИК НА ФРЕНСКИЯ ФИЛОСОФ МИШЕЛ ОНФРЕ В МЕДИЙНОТО ПРОСТРАНСТВО	319
ПРЕВОД / TRADUCCIÓN	327
Венета Сиракова. ИЗГУБЕНИ В ПРЕВОДА, ИЛИ ЗА УСЛОВНОСТИТЕ ПРИ ПРЕВОДА НА ПОЕТИЧЕН ТЕКСТ	329
Станимир Мичев. ПО СТЬПКИТЕ НА КИНОТО И ФИЛМОВИЯ ДУБЛАЖ В ЗАПАДНА ЕВРОПА	339
Корнелия Славова. ЗА „ВИДИМОСТТА“ НА ПРЕВОДАЧА: ФЕМИНИСТКА ДРАМА НА БЪЛГАРСКАТА ТЕАТРАЛНА СЦЕНА	349
Зоя Котева. Александър Солженицин, <i>АРХИПЕЛАГ ГУЛАГ</i> (Превод от руски)	361
ДИДАКТИКА / DIDÁCTICA	367
Milena Marinkova. ASPECTOS METODOLÓGICOS PARA LA EVALUACIÓN DE LA COMPETENCIA FONOLÓGICA DE LOS APRENDICES BÚLGAROS	369
Аксиния Обрешкова. ПРИЛАГАНЕТО НА РОЛЕВИТЕ ИГРИ В УНИВЕРСИТЕТСКОТО ОБУЧЕНИЕ ПО ЧУЖД ЕЗИК	375
Пламен Христов. ТЕАТЪРЪТ В ЧУЖДОЕЗИКОВОТО ОБУЧЕНИЕ. ПОСТАВЯНЕ НА ПИЕСА НА ИСПАНСКИ ЕЗИК	385

АСПЕКТЪТ В РУМЪНСКИЯ ЕЗИК¹

Биляна Михайлова
СУ „Св. Климент Охридски“
bilydim@gmail.com

В съвременната лингвистика аспектът се смята за универсална категория, която се реализира на различни равнища: семантично, лексикално, морфологично, синтактично (Бондарко 1971; Комри 1976; Дал 1985).

Аспектът (вид) е категория, която показва начина на протичане на изразеното чрез лексемата на глагола действие във времето. Той отговаря на въпроса как точно действието протича във времето. Комри дефинира аспектите като „различни начини да бъде видяно вътрешното темпорално протичане на ситуацията“ (Комри 1976: 3).

Най често категорията *аспект* се разглежда в две направления:

а. лексикален вид, свързан със семантиката, вътрешно присъща на самия глагол (т. нар. *начини на действие*, Aktionsart, семантичен *аспект* и др.).

б. граматичен вид, изразяван със специални граматически средства (префикси, суфикси) и реализиращ се най-вече в опозицията *перфективност* ↔ *имперфективност*.

Лексикалният вид в индоевропейските езици с голяма вероятност е първичната категория, от която впоследствие се развиват времето и граматичният вид. В съвременната лингвистика видът и времето не без основание биват разглеждани като единна система заедно с наклонението (*време-аспект-наклонение*), тъй като много често е невъзможно между тези категории да бъдат прокарани отчетливи граници.

В ГСБКЕ граматичната категория *вид* е дефинирана като показваща начина, по който протича глаголното действие по отношение на признака цялостност на действието. Свършеният вид е синтетичен – предава целостта на процеса на действието, цялостно изчерпвания обем на неговата продължител-

¹ Тази статия е осъществена в рамките на научноизследователския проект на тема „Балканските езици като еманация на етно-културната общност на Балканите (типология на глагола)“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ към МОН с договор за финансиране на научноизследователския проект № ДН 20/9/11.12.2017 г.

ност, представя действието като едно определено цяло. За несвършения вид не е характерен признакът *цялостност на действието*. За славянските езици е характерно наличието на морфологична категория *вид*, която изразява характера на действието по най-абстрактен начин. И така, за всеки славянски глагол е присъща категорията *вид* (ГСБКЕ, 258).

Аспектът в латинския и в романските езици

Съществуването на граматически аспект в латинския е много дискутиран въпрос. В латинския език за всеки глагол се противопоставят *infectum* (презентна/имперфективна система) и *perfectum* (перфектна/перфективна система). Отношенията между двете системи се изясняват по различен начин от различните учени (вж. подробен исторически преглед у С. Аертс (2018). Например Хофман и Шантир (1972) признават аспектиалния произход на двата вида основи, но подчертават и еволюцията на тяхната семантика към изразяване на абсолютни и абсолютно-релативни времена в епохата на класическия латински. Учени като Пинкстър (*apud*. Аертс 2018: 7) смятат, че опозицията между инфектната и перфектната основа е от рода на тази между относителните времена: основата на инфектума показва едновременност, а тази на перфектума – предходност.

Много често противопоставянето на две минали времена в индоевропейските езици (перфект/аорист – имперфект) се разглежда като аспектиална опозиция.

Широко разпространено е мнението, че в латинския и в романските езици противопоставянето *перфективност* $\leftrightarrow$ *имперфективност* е граматично маркирано в минало време чрез опозицията между претерит (перфект) и имперфект.

Според Р. Крелин различието между тях обаче не може да бъде сведено единствено до аспектиалност: докато инфектумът изразява имперфективен аспект, перфектумът означава както перфективност, така и предходност (Крелин 2016). О. Спевак отбелязва, че най-същественият аргумент срещу аспектиалния характер на опозицията *перфект* – *имперфект* е, че тя не е системна, тъй като се проявява само в индикатив. Освен това тя установява, че перфектът се използва за предаване както на терминативни, така и на нетерминативни значения, а освен това може да се съчетава с изрази за продължаващо действие, което е невъзможно при глаголите от свършен вид в руския с няколко изключения. Този анализ води Спевак до заключението, че в латинската темпорална система няма аспектиална опозиция.

Както отбелязва Спевак (2016: 286), разглеждането на опозицията между латинското наративно време (перфект) и латинското описателно време (имперфект) като аспектиална означава да забравим дискусията в славянското езикознание за отношението между аориста и имперфекта в старобългарския на фона на възникващата категория *вид*. Достал отбелязва следното:

Съществуването на плусквамперфект и имперфект свидетелства за друга серия темпорални характеристики на глаголното действие: то не се определя пряко от момента на говорене, а се определя по отношение на едно от основните езикови времена. В този случай е показано, че глаголното действие е предходно или едновременно с друго глаголно действие, определено директно от момента на говорене. Старобългарският притежава няколко средства, с които определя глаголното действие от тази гледна точка: плусквамперфектът показва, че едно минало действие е предходно спрямо друго действие, квалифицирано вече като минало; имперфектът, напротив, определя глаголното действие като едновременно спрямо друго действие, квалифицирано вече като минало.

(Достал 1964: 80)

Виждаме, че това изказване на Достал в голяма степен съответства на начина, по който по-късно Косериу разглежда романската темпорално-аспектиална система. Дали отношението между имперфекта и перфекта (в латински и в романските езици)/аориста е същото като това, което съществува между граматичните аспекти имперфективност/перфективност, е въпрос на научен дебат, който не може да бъде решен в настоящето изложение.

Лексикалният аспект в латинския и в романските езици се реализира с различни средства². На латински перфективност се изразява с префиксите *con-*, *per-*, *ex-*, *ob-*, с които обаче всъщност се създават нови лексикални единици: *facere* 'правя' – *efficere* 'създавам' – *perficere* 'завършвам' – *conficere* 'приготвям'. Повтаряне на действието или връщане към първоначалното състояние се изразява с префикса *re-*, който е запазил продуктивността си във всички романски ареали.

Итеративни и интензивни глаголи се образуват от пасивното перфектно причастие (*canere* – *cantare* 'пея'). Латинският начин за образуване на итеративи не е запазен в романските езици. На негово място в романските езици се появяват суфикси, обединяващи аспектиално и модално-оценъчно значение (често + малко, слабо, лошо или често + много, силно, грубо): итал. *cantare*

² Представено по Алисова, Репина и Таривердиева (2007: 342-345).

‘пея’ – *canticchiare* ‘тананикам’, *innamorarsi* ‘влюбвам се’ – *innamorazzarsi* ‘влюбвам се до уши’.

Латинският инхоативен суфикс *-sc-* образува производни най-вече от глаголите от II спрежение, означаващи състояние: *pallere* ‘блед съм’ – *pallescere* ‘пребледнявам’. В романските езици, където са изгубени латинските глаголи за състояние и са заменени с конструкция *est* + мин. прич. или *прилагателно* (итал. *è impallidato* ‘пребледнял е’; фр. *il est pale* ‘блед е’), латинските инхоативни глаголи запазват значението ‘динамичност, процесуалност’.

Латинските афиксални глаголи, изразяващи начини на действие, са заменени с перифрастични конструкции:

1) за непосредствено бъдеще: фр. *aller* + инфинитив; исп. *ir a* + инфинитив; *estar por* + инфинитив; итал. *stare per* + инфинитив;

2) инхоативност: фр. *commencer, se mettre à* + инфинитив; исп. *empezar (comenzar, ponerse) a* + инфинитив; итал. *cominciare (mettersi) a* + инфинитив;

3) дуративност: исп. *estar, ir* + герундий; итал. *stare* + герундий, *stare a* + инфинитив; порт. *estar a* + инфинитив; стфр. *estre* + сег. прич.; стфр. и фр. *aller* + герундий (*il va chantant*);

4) репетативност: исп. *volver a* + инфинитив; итал. *tornare a* + инфинитив;

5) терминативност: фр. *finir de* + инфинитив; итал. *finire di* + инфинитив; исп. *terminar de* + инфинитив;

6) излизане от действието (близо минало): фр. *venir de* + инфинитив; исп. *acabar de* + инфинитив;

7) състояние като резултат от действие: *être* + мин. причастие; итал. *essere* + мин. причастие; исп., порт. *estar* + мин. причастие; рум. *a fi* + мин. причастие.

В латинския и в романските езици видът като граматична категория съществува само в състава на темпоралната парадигма, където значенията *завършеност* – *незавършеност* служат за противопоставяне на някои глаголни времена.

Аспектът в румънския език

Граматическа категория вид

За наличие на граматическа категория *вид* в един език се говори само тогава, когато в езика регулярно се реализира опозиция на едни или други аспекти на характеристики на глагола. В българския език например двойките глаголи *купя/купувам*, *правя/направя* се противопоставят по аспектиалност, като двата вида имат форми във всички глаголни времена (с изключение на

свършения вид, който няма сегашно време, не образува сегашно деятелно причастие, деепричастие и отглаголно съществително). В румънския език отсъства такъв тип опозиция. Един и същи глагол предава и двата вида аспектиални значения:

Сложен перфект

Am citit cartea ieri. – Мин. св. вр. *Прочетох* (св. в.) / *Четох* (несв. в.) *книгата вчера.*

Имперфект

Citeam ziarul în fiecare dimineață. – Мин. несв. вр. *Четях* (несв. в.) *вестника всяка сутрин.*

Имперфект

Cum citeam ziarul, ieșeam afară. – *Прочетях* (св. в.) *ли вестника, излизах навън.*

Много лингвисти смятат, че в индоевропейските езици, в които съществуват имперфект и аорист³ (гръцки, индо-ирански, латински, романските езици), противопоставянето между тези две глаголни форми има аспектиален характер. Както вече видяхме по-горе, за латинския език това е несигурно. Репина отбелязва, че в румънския език имперфектът не може да се разглежда като глаголно време, намиращо се в опозиция с перфекта, тъй като противопоставянето на перфектната и имперфектната форма по завършеност/незавършеност на действието се наблюдава само в полето на неопределеността. Пределните глаголи в имперфект обозначават също като перфекта завършени действия, но за разлика от него повтарящи се⁴. Съотнасянето с лексикалното значение на глагола е задължително условие за реализацията на граматическите значения на времевите форми, което означава, че в индикатив румънският глагол няма граматическа категория вид (Репина 2002: 97).

Според Репина (2002: 98) системата на косвените наклонения обаче е проникната от рязко разграничаване на завършени и незавършени форми:

³ С уговорката, че в латинския перфектът е поел функциите на аориста и на стария перфект, а в романските езици някои от т. нар. перфекти имат аористна функция.

⁴ Сравни с положението в славянските езици, където в общия случай глаголите от несвършен вид са неопределни, а глаголите от свършен вид може да изразяват както пределност, така и неопределеност.

Наклонение	Незавършеност (план на бъдещето)	Завършеност (план на миналото)
Кондиционал	ar veni	ar fi venit
Конюнктив	să vină	să fi venit
Презумптив	o fi venind	o fi venit

Таблица на противопоставянията на формите за завършено/незавършено действие в косвените наклонения на румънския глагол (по Репина 2002: 98).

От друга страна, Чичероне Погирк различава признаците *продължителност* и *степен на реализация* на процеса, изразен от глагола (Погирк 1953). По признака *продължителност* се противопоставят *дуративни* и *моментни* глаголи, а по признака *степен на реализация* се противопоставят *перфективни* и *имперфективни* глаголи. Освен това Погирк отбелязва редица подвидови категории като инхоативи, терминативи/результативи, итеративи и др., които обаче не включва в изследването си, тъй като това са лексикални, а не граматични категории. Погирк смята, че „глаголният вид не представлява в румънския добре структурирана категория, система“, въпреки че „понятието за аспект съществува и е доста значимо“.

Според ГРЕ в румънския език опозицията *перфектив* – *имперфектив* е единствената аспектиална опозиция, която се реализира със специални форми, но само в полето на миналото и в полето на бъдещето, като се свързва с темпоралното значение предходност спрямо ориентационен момент t_x , различен от момента на изказването t_0 . Следователно в граматикализираното си проявление [+/- перфектив] аспектът в румънския е подчинен на времето (ГРЕ, 450). В случая с перфектния инфинитив (*a fi venit*) аспектиалната характеристика [+ перфектив] се актуализира по отношение на лична глаголна форма:

Înainte de a fi venit el, mă simţeam bine. ‘Преди той да **дойде**, се чувствах добре.’

Лексикален аспект (Начини на действие)

Начините на действие може да бъдат изразени по четири начина в румънския (Бодян-Возиан 2014: 10):

- лексикални средства – *începe să lucreze*
- префиксация (изключително рядко) – *a dormi* ‘спя’ / *a adormi* ‘заспивам’
- фрази, означаващи начинателност, терминативност, продължителност

на действието – *stânca stă să se prăvăle* ‘скалата започва да се накланя’ (начинателност)

d) чрез преплитане с темпоралните стойности – *am citit, citii, citisem*.

1. Дуративност и моментност (пунктуалност)⁵

Тези характеристики са имплицитно свързани с глаголната семантика. Те може да бъдат и контекстуално изразени с адвербиални изрази като: *timp de* ‘в продължение на’, *în tot acest timp* ‘през цялото това време’:

În tot acest timp Radu așteaptă vestile. ‘През цялото това време Раду чака вестите.’

Andreea călătorește timp de două ore cu trenul. ‘Андрея пътува в продължение на два часа с влака.’

дуративни глаголи: *a dura* ‘трая’, *a continua* ‘продължавам’, *a arde* ‘горя’, *a dormi* ‘спя’, *a gândi* ‘мисля’, *a merge* ‘вървя’, *a urma* ‘следвам’, *a rămâne* ‘оставам’, *a munci* ‘работя’, *a mânca* ‘ям’, *a căuta* ‘търся’, *a urmări* ‘стремя се, следя’, *a face* ‘правя’, *a se juca* ‘играя си’, *a înota* ‘плувам’, *a dăinui* ‘издържам, трая, запазвам се’, *a pluti* ‘плавам, нося се на повърхността, рея се’ и др. Тези глаголи изразяват процес, който е представен в своето развитие, без да се отбелязва началото или края на действието. Към тази категория спадат и глаголите за съществуване или състояние: *a fi* ‘съм’, *a exista* ‘съществувам’, *a trăi* ‘живея’, *a se afla* ‘намирам се’, *a lipsi* ‘липсвам, отсъствам’, *a asista* ‘присъствам’, *a deveni* ‘ставам’, и т.н.

моментни глаголи: *a adormi* ‘заспивам’, *a cădea* ‘падам’, *a intra* ‘влизам’, *a ieși* ‘излизам’, *a pleca* ‘заминавам’, *a sări* ‘скачам’, *a muri* ‘умирам’, *a găsi* ‘намирам’, *a prinde* ‘вземам’, *a ucide* ‘убивам’, *a lovi* ‘удрям’, *a sparge* ‘чупя’, *a izbucni* ‘избухвам’ и др. Тези глаголи изразяват много краткотраен процес, който се извършва внезапно и мигновено.

2. Индивидуалност и генеричност

Състоянията, събитията или действията, изразени от глаголите, може да бъдат или да не бъдат поставени в съотношение с времевата ос:

а) индивидуалност: *El fumează/va fuma/a fumat o țigară.* ‘Той пуши/ще изпуши/изпуши една цигара.’

б) генеричност (атемпорални изказвания): *El fumează țigări fine.* ‘Той пуши тънки цигари.’; *Toate maimuțele mănâncă banane.* ‘Всички маймуни ядат банани.’; *A nu se lăsa la îndemâna copiilor!* ‘Да не се оставя на достъпно за деца място!’

⁵ Аспектуалните характеристики в румънския език са представени по ГРЕ (2005).

3. Единичност и итеративност (повторителност и фреквентативност)

Единичност: *Am citit această carte.* 'Прочетох тази книга.'

Повторителност (репетативност): *Am citit această carte de două ori.* 'Прочетох тази книга два пъти.'

Фреквентативност: *În fiecare vară pleacă la mare.* 'Всяко лято заминава на море.'

Репетативният аспект се реализира с помощта на наречия като: *de câteva ori* 'няколко пъти', *de obicei* 'обикновено', *rareori* 'рядко', *adesea* 'често' и др. При някои глаголи репетативността произтича от тяхната словообразователна структура (образувани с префикса *re-*: *reface* 'правя отново', *relua* 'взимам отново', *reciti* 'препрочитам') и лексикална семантика.

Фреквентативният аспект се свързва с наречия като: *în fiecare zi (an)* 'всеки ден (година)', *o dată pe săptămână* 'един път седмично', *de două ori pe an* 'два пъти годишно', *periodic* 'периодично', *frecvent* 'често' и др.

4. Линейност и прогресивност

Глаголите, изразяващи действия или събития, обозначават процеси, които предполагат динамичност и промяна. В рамките на глаголната група чрез употребата на специални адвербиални изрази всички динамични глаголи може да изразяват постепенно разгръщане на процеса:

El aleargă tot mai repede. 'Той бяга все по-бързо.' (срв. с *El aleargă.* 'Той бяга.').

В лексикалната структура на някои глаголи е включена характеристиката *прогресивност*: *a (se) îngusta* 'стеснявам (се)', *a se înălța* 'ставам по-висок, извисявам се', *a (se) lărgi* 'разширявам (се)', *a (se) îmbunătăți* 'ставам/правя по-добър', *a se înfrumuseța* 'разхубавявам (се)'.

Orașul se înfrumusețează pe zi ce trece. 'Градът се разхубавява от ден на ден.'

5. Начинателност (инхоативност/ингресивност), 6. Терминативност, 7. Континуативност

В съвременния румънски език малко пълнозначни глаголи изразяват тези аспекти на характеристиките. Те се пресичат с други аспекти на характеристиките:

a adormi 'заспивам' [инхоативност, моментност]

a dormi 'спя' [континуативност, дуративност]

a ciocăni 'чукам' [континуативност, итеративност].

Инхоативност е присъща на семантичната структура на глаголи като *a înflori* ‘цъфвам, разцъфтявам, процъфтявам’.

Глаголи, изразяващи аспект

Това са глаголи, чиято семантична конфигурация съдържа характеристиките [начинателност], [континуативност], [терминативност]:

a începe ‘започвам’, *a continua* ‘продължавам’, *a conţine* ‘спирам’, *a isprăvi* ‘завършвам’, *a înceta* ‘спирам’, *a sfârşi*, *a termina* ‘свършвам’.

Аспектуалност може да изразяват контекстуално и някои многозначни глаголи.

Аспектуалните глаголи са отворен клас думи.

Инхоативни

a se apuca (de) ‘хващам се, захващам се’: *El se apucă de scris*. ‘Захваща се да пише,’ но неаспектуално: *El se apucă de marginea bazinei*. ‘Хваща се за края на басейна.’

a se da (la/în) от рефлексивната форма на глагола *a da* ‘давам’: *S-a dat la scris şi la citit*. ‘Отдаде се на четене и писане,’ но неаспектуално: *Ei se dau în leagăn*. ‘Те се люлеят?’

a se lua (de) от рефлексивната форма на глагола *a lua* ‘вземам’: *Ei s-au luat de băut*. ‘Започнаха да пият,’ неаспектуално: *Ei s-au luat cu mâinile de păr*. ‘Хванаха се с ръце за косите.’

a se porni (pe) от рефлексивната форма на *a porni* ‘тръгвам’: *Ei s-au pornit pe blestemat*. ‘Започнаха да проклинат.’ *Oamenii (s)-au pornit spre centrul oraşului*. ‘Хората се отправиха към центъра на града.’

a prinde (de/să) от *prinde* ‘хващам’: *Prinde a zice/să zică şi el ceva*. ‘Заговаря и той нещо,’ неаспектуално: *O prinde de mână*. ‘Хваща я за ръка.’

a se pune (pe) от рефлексивната форма на *a pune* ‘слагам, поставям’: *Ea se pune pe învăţat*. ‘Тя започва да учи,’ неаспектуално: *Ea se pune bine cu toată lumea*. ‘Тя се поставя добре пред всички (влиза в добри отношения с всички).’

Континуативни

a urma ‘следвам’: *„Şi eu am aceeaşi opinie” – urmă el*. ‘„И аз съм на същото мнение” – продължи [да говори] той,’; *Ea îşi urma liniştită treaba*. ‘Тя продължаваше спокойно работата си,’ неаспектуалност: *Acum urmezi tu*. ‘Сега следваш ти.’

Терминативни

a ajunge (la) ‘достигам до, успявам’: *El a ajuns la o profundă înţelegere a situaţiei*. ‘Той достигна до едно дълбоко разбиране на ситуацията,’; *El a ajuns*

să vadă altfel lucrurile. 'Той успя да види нещата по друг начин,' но неаспектуално: *El a ajuns la capătul drumului.* 'Той стигна до края на пътя.'

a se lăsa (de) от рефлексивната форма на глагола *a lăsa* 'пускам, оставям': *Els-alăsat de fumat.* 'Отказа се от пушенето,'; неаспектуално *El s-a lăsat (în) jos ca să nu se lovească la cap.* 'Наведе се надолу, за да не си удари главата.'

a se opri (din) от рефлексивната форма на *a opri* 'спирам': *Andrei se oprește din strigat.* 'Андрей спира да вика,'; неаспектуално: *Autobuzul se oprește.* 'Автобусът спира.'

Използването на аспектиалните глаголи е често свързано с различните стилистични регистри на речта. Например *a se pune pe, a se da la* са характерни за разговорната реч.

Под влияние на съседните славянски езици, в банатския диалект на дакорумънския, както в мегленорумънския и истрорумънския би могло да се говори за аспект.

Характерно за банатския говор под влияние на съседните сръбски говори е използването на префиксите *pro-*, *ză-*, *do-* за изразяване на аспект. Префиксът *do-* изразява приключване на действието: *am do-mîncat* 'доядох си, нахраних се', *o do-ajuns* 'достигна'. *Pro-* изразява повторение на действието: *o pro-făcut* 'преправи', *s-o pro-dus* 'отиде отново', *pro-cheamă* 'вика отново'. Префиксът *ză-* е по-малко разпространен и според някои диалектолози е вече лексикализиран елемент и не реализира семантична опозиция с непрефиксираните глаголи (Алексова 2004: 73).

Изследователите на мегленорумънския посочват, че в резултат на влиянието на българския в него се е обособила граматичната категория вид на глагола. Опозицията *свършен вид* – *несвършен вид* се осъществява с помощта на префикси: *du-*, *nă-*, *pri-*, *pru-*, *put-*, *iz-*, *răz-*, *ză-* за глаголи от свършен вид. Например *măncări* 'ям' – *nămăncări* 'наяждам се'; *durmiri* 'спя' – *zadurmiri* 'заспя' (Алексова 2004: 111).

В истрорумънския под влияние на хърватския също се появява категорията вид на глагола. Перфективните глаголи се образуват с представки от славянски произход *do-*, *iz-*, *na-*, *o-*, *ob-*, *od-*, *po-*, *pri-*, *raz-*, *s-*, *za-* и по-рядко наследени от латински *a-*, *an-*, например *durmí* 'спя' – *zadurmí* 'заспя', *uțide* 'убивам' – *rouțide* 'избия' (Алексова 2004: 122-123).

Петя Асенова подчертава, че вербалната система в т. нар. смесени романски езици (истрорумънски и мегленорумънски) си служи с всички средства, характерни за славянските езици (Асенова 2016: 316-318):

- празни префикси (най-вече със славянски произход), които не са типични за българския, но пък са типични за другите славянски езици:

ирум. *mori* – *potori* = умирам – умра,
vadi – *zvadi* = вадя – изваждам.

- префикси със славянски и романски произход, които изменят едновременно вида и значението: имперфективи с пряко значение и перфективи с преносно значение:

а. с префикси от славянски произход:

мегл. *turnari* ‘обръщам се, връщам се’ – *puturnari* ‘да се отправя, да повърна’

ирум. *mîŋsa* ‘ям’ – *namîŋsa* ‘наям се’

б. с префикси от латински произход:

мегл. *creăştiri* ‘раста’ – *ăŋcreăştiri* ‘затоплям се, изгрявам’;

- употреба на суфикси за вторична имперфективация, както в славянските езици и най-вече в българския, където процесът на вторична имперфективизация е неограничен: суфиксът -*vei*- (от славянския -*va*-) образува итеративи от имперфективни глаголи: ирум. *durmi* – *durmivei* ‘спя’, *zedurmi* ‘заспя’ (с перфективиращ префикс) и *zedurmivei* ‘заспивам’ (с реимперфективиращ суфикс); *corei* ‘копая’ – *zecorei* ‘закопая’ – *zecorevei* ‘закопавам’ (Асенова 2016: 317).

Заклучение

От краткия преглед на реализациите на аспекта в съвременния румънски език стават видни няколко негови характеристики. На първо място, румънският аспект продължава диахронните тенденции, характерни за останалите романски езици, като обвързва граматичния вид с темпоралността. Остатъци от латинската опозиция *инфектум* / *перфектум* са ясно проследими и днес във всички романски езици, включително румънския.

На второ място, аспектът е особено значима категория в румънския, но тя няма стройно обособена системна стойност. От изложението по-горе стана видно, че косвените наклонения са придобили аспектualен заряд. Връзката между опозицията *завършеност* / *незавършеност* и наклоненията кондиционал, конюнктив и презумптив се осъществява най-вече чрез присъствието на миналото причастие като знак за завършеност.

Лексикалният вид е добре развит, но не е значим като системна стойност. Прави впечатление обаче, че контактите със славянските езици са породили редица ареални проявления на граматичен аспект.

Благодарности

Бих искала да изразя своята признателност към проф. Василка Алексова и д-р Никола Кръстев за ценните съвети и коментари по ръкописа на тази статия. Разбира се, отговорността за всички пропуски и грешки остава изцяло моя.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Аертс, С.** (2018): Aerts, S. "Tense, Aspect and Aktionsart in Classical Latin: Towards a New Approach" // *Symbolae Osloenses*, 92, 107-149.
- Алексова, В.** (2004): *Румънска диалектология*. София: УИ „Св. Климент Охридски“.
- Алисова, Т. Б., Т. А. Репина и М. А. Таривердиева** (2007): Алисова, Т. Б., Т. А. Репина и М. А. Таривердиева. *Введение в романскую филологию*. Москва: Высшая школа.
- Асенова, П.** (2016): «L'interférence et l'héritage dans les parlers romans isolés» // *Избрани статии по балканско езикознание*. София: АПП „Аля“.
- Бодян-Возиан, О.** (2014): Bodean-Vozian, O. «Étude de l'aspectualité en anglais et en roumain» // *Etudes interdisciplinaires en Sciences humaines. Revue officielle internationale*. Open Journal Systems 1, 3-16.
- Бондарко, А. В.** (1971): Бондарко, А. В. *Вид и время русского глагола. (Значение и употребление)*. Москва: Просвещение.
- ГРЕ** (2005): GLR = *Gramatica limbii române*. I. Cuvântul. Bucureşti: Editura academiei române.
- ГСБКЕ** (1983): *Граматика на съвременния български книжовен език. Том II. Морфология*. Ред. Главна редакция Д. Тилков, С. Стоянов, К. Попов. София: Издателство на БАН.
- Дал, Й.** (1985): Dahl, Ö. *Tense and Aspect Systems*. Oxford: Blackwell.
- Достал, А.** (1964): Dostál, A. «À propos du système temporel du vieux slave» // *Revue des études slaves* 40 (Mélanges André Vaillant), 78-84.
- Крелин, Р.** (2016): Crellin, R. *The syntax and semantics of the Latin perfect* (abstract) – <https://www2.lingfil.uu.se/perfect/abstracts/Crellin_Abstract.pdf>. (25.07.2018)
- Комри, Б.** (1976): Comrie, B. *Aspect*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Погирк, Ч.** (1981): Poghirc, C. «L'aspect verbal en roumain et dans les dialectes sud danubiens» // *Cahiers balkaniques 1, L'aspect*. INALCO. Paris, 53-61.
- Репина, Т.** (2002): Репина, Т. *Теоретическая грамматика румынского языка*. Санкт Петербург: СПбГУ.
- Спевак, О.** (2016): Spevak, O. "Some Remarks on Grammatical Aspect in Latin" // *Philologia Classica*, 11(2).
- Хофман, Й. Б. и А. Шантир** (1972): Hofmann, J. B., A. Szantyr. *Lateinische Grammatik II: Lateinische Syntax Und Stilistik*. 2nd ed. München: Beck.